

dal t.- 2023.- 17 iyun.- S.8.

"Ermənilər türk Səyat Nəvanı

"Sayat Nova" etmək üçün çox çalışıblar"

XVIII əsrdə yaşamış qafqazlı aşiq Sayat Novanın (Səyyad, Sayat, Sayat - Nəva -red-Ə.R.) doğum günüdür. Ermənicə, gürcücə, azərbaycanca, farsca və ərəbcə əsərlər yazan şair, yazıçı və ozan Sayat Novanın artıq 300 ildir kim olduğu, hansı xalqı təmsil etdiyini müzakirə mövzudur.

Mövzu ilə bağlı *Adalet.az*-ın suallarını AMEA-nın professoru, filologiya elmləri doktoru *Salidə Şərifova* cavablandırır.

- **Salidə xanım, Azərbaycan vikipediya və digər mənbələrdə yazılır ki, Səyat Novanın anası Sara, Tbilisi şəhərində anadan olmuş, atası Karapet isə Hələb şəhərində gəlmiş ermənilərdən idi. Sayat Nova 1712-ci ilin 14 iyun tarixində Tbilisi şəhərində anadan olur. Anası ilə daim gürcü dilində danışdığından ilk öyrəndiyi dilin gürcü dili olduğu ehtimal edilir. Bu ehtimalı gücləndirən əsas səbəblərdən biridə Sayat Nova tərəfindən yazılan ilk şeirin gürcü dilində olmasıdır. Yeniyetməlik yaşlarında erməni və azərbaycan dillərini təmiz öyrənir. Musiqi sahəsinə olan böyük həvəsi nəticəsində müxtəlif musiqi alətlərində ifa etməyə söy göstərir. Kamança və Çoğur qısa zamanda sevimli musiqi alətlərinə çevirilir. Doğrudanmı, Sayat Nova bir erməni aşığıdır?**

- Düşünürəm ki, türk əsilli aşiq Səyat Nəva ətrafında mübahisələrə son qoyulmasının zamanı artıq çoxdan çatıb. Hətta vaxtı keçib. Çünki Azərbaycan ərazisindən, mədəniyyətdən, ədəbiyyatından, musiqisindən, tarixi abidələrindən oğurlayıb özünə tarix, mədəniyyət, incəsənət, dövlət yaradan ermənilərin cavabı vaxtında veriləydi, Azərbaycan xalqı bu qədər əziyyət çəkməzdi. Bəli, Sayat Nəva Qafqazda bəlkə də yeganə aşığıdır ki, gürcülər də, azərbaycanlılar da, ermənilər onun öz xalqına məxsus olduğunu iddia edir. Son illərə qədər çox güclü erməni təbliğatı sayəsində Sayat Nova erməni şairi kimi təqdim olunub.

- **Ermənilər Səyat Nəvanı "erməni" etmək üçün bütün absurd variantlardan da istifadə ediblər. Azərbaycan filoloqları, folklorşünasları hansı faktları, sübutları ortaya qoyub?**

- Ermənilərin Səyat Nəvanı "erməni" etməsi cəhdlərinə, "fakt"larına baxmayaraq, aşiq qələmə aldığı poetik nümunələrdə özünü türk kimi təqdim edir:

*Vəslinə eylədi ərk Sayat Nova,
Məcnuna görk Sayat Nova,
Aşiq Sayat Nova, Türk Sayat Nova".*

-**Belə mühüm bir detal niyə folklorşünasların, ədəbiyyatşünasların diqqətindən yayınıb?**

- Belə demək haqsızlıq olar. Bir çox tədqiqatçılar

rimız, o cümlədən professor Məhərrəm Qasımlı bir mənalı şəkildə Səyat Nəvanın Azərbaycan sənətkarı olmasını, aşiqin erməni olmadığını təkzibedilməz faktlarla ortaya qoyub: "Sayat Nəva zamanı içində əlimizdən getdi, ermənilər dünyaya təqdim elədilər ki, erməni aşığıdır. Bilmirəm, erməni məsələsi haradan Sayat Novanın üstünə yazılıb. Əslində, Sayat Nova yox, Səyat Nəvadır. Bizim köhnə aşığılarımız istənilən vaxt rus, gürcü, erməni dilində şeirlər deyirdilər. Səyat Nova da erməni və gürcü dilində şeirlər yazıb. Amma onun əsas yaradıcılığı Azərbaycan dilindədir və Səyat Nəva erməni yox, Azərbaycan sənətkarıdır. Tiflisdə doğulub, azərbaycanlıdır".

- **Bəs, ermənilərə "S. Nova ermənidir" dediz-dirən əsas argumentlər hansılardır?**

- Tanınmış ədəbiyyatşünas, professor Teymur Əhmədovun 1987-ci ildə işıq üzü görən "Hikmət və məhəbbət nəğməkarı: Sayat Nova" adlı kitabında deyirsiniz "iddia"nın açması var. Teymur müəllim yazıb: "İstedadlı tədqiqatçı alim S. Əmirzadə həmkarı Sara Sərablı ilə Sayat Novanın külliyyatını dərinlən

dərinə araşdırmaqla təkzib edilməyən tutarlı dəlillərlə iki yüz ildən artıq sirrini özündə gizlədən, erməni mənəvi tərorunu ifşa edən qeyri-adi problemi - mübhəm diyyünü açmışlar. Onlar təkzibedilməz faktlarla Sayat Novanın kimliyini sübut etmişlər.

Səyat Nəva XVIII əsrdə yaşamış, atası suriyalı, anası isə gürcü qızı olmuş qafqazlı aşığıdır". Belə əsaslandırılma, Səyat Nəvanın qələmə aldığı poetik nümunəyə əsaslanaraq iddia edilir. Səyat Nəvanın qələmə aldığı poetik nümunələrdə onun atasının Hələbdən gəlməsi vurğulanır: "Sayat Novanın anası Sara Tbilisi şəhərində anadan olmuş, atası Karapet isə Hələb şəhərindən gəlmiş ermənilərdən idi :

*Birisi deyir Sayat Nova haradan,
Birisi hind deyər, biri Hamadan.
Vətənim Tiflisdir, səmti- Gürcüstan.
Anam havlabarlı, atam hələbli".*

Səyat Nəva "Bir yar, bir müsahib" şeirində atasının Hələbdən olması məqamına açıq-aydın şəkildə toxunur. Səyat Nəva qələmə aldığı "Könül" şeirində də ata vətəni Hələb olmasını vurğulayır:

*Sayat Nova deyir atam Vətəni
Sorusanlar ya Hələbdi, ya Adana*

-**Deməli erməniləri həvələndirən "Hələb" imişi...**

- Amma bu tərəfdən də tarix onların fikrini təkzib edir. Tutmaq ki, aşiqin atasının "hələbli" olmasını qəbul etdik. Zətən ermənilər də Suriyanın Hələb şəhərini nəzərdə tuturlar, Hələbdə ermənilərin çox sayda olması da onların əsaslandığı fikirdi. Lakin Hələb şəhərinin Sayat Nəvanın atasının oranı tərk etdiyi tarixi dövrü, hətta ondan bir neçə əsr əvvəlki tarixinə nəzər saldıqda, bu şəhərdə yalnız ermənilərin deyil, xristianların belə yaşamadığı məlum olur. Bəs tarix nə deyir? Baxaq: Hələb və ya Aleppo 1440-ci ildə Tamerlan tərəfindən məmlüklərin əlindən alınaraq zəbt edildi. Sonrakı illərdə bütün müsəlman əhalisi Hələbə qayıdı. Onu vurğulamaq da lazımdır ki, istila zamanı Hələbi və Alepponu tərk etmiş xristianlar şəhərə qayıda bilmirlər. Şəhərin köhnə hissəsindəki məhəllələrinə geri qayıda bilməyən xristianlar 1420-ci ildə Hələbin (Aleppo) şimal ətraflarında şəhər divarlarından kənarəda tikilmiş və əl-Jeydə (ərəb dilində "yeni rayon") adlanan məhəllə yaradaraq orda məskunlaşdılar.

Hələ 1337-ci ildə Suriya türkmənləri Şamda (Suriya) Dulkədirilər bəyliyi yaratmaları, 1516-cı ildə Mərc Dəbik döyüşündə Osmanlılar Məmlükləri məğlub edərək bu ərazidə 400 il Osmanlı hakimiyyəti qurmaları da tarixin reallıqlarıdır. .

Suriyada türk tayfalarının məskən salması, kök baxımından digər türkdilli xalqlarla sıx bağlı olması bəllidir. Məsələn, Suriya və İraqdakı türk tayfalarının (türkmənlərin) Orta Asiya türk tayfaları ilə (türkmən) qohum olması tədqiqatçılar tərəfindən vurğulanır. Ancaq, Suriya və İraqdakı türk tayfaları Orta

Asiya türkmənləri ilə deyil, daha çox İrandan olan azərbaycan tayfalarına daha yaxındırlar. Orta Asiya türkmənləri də, İrandan olan azərbaycan tayfaları da türk xalqlarının Oğuz qolundandır. Suriya və İraq türkmənlərinin danışıqlarında ərəb dilindən alınmış sözləri nəzərdə almasaq, onların danışıq dili Azərbaycan türkcəsinə çox yaxındır. Bu baxımdan aşiqin oğuz ruhu ortada...

- **Bayaq dediniz ki, aşiq poetik misralarında özünü ələvi şairi kimi təqdim edir...**

- Dini baxımdan Qızılbaşlıq İslamda bir Reformasiya hərəkatı idi. Bu təriqətin nümayəndələri şəriyyəni sufililiyin müxtəlif cərəyanları ilə zənginləşmişdilər. Şəriyyəyə dayanan Qızılbaş dövlətini qurucusu Şah İsmayıl Xətai olmuşdur. Qızılbaş tayfaları türk tayfalarından ibarət idi.

Onun şeirlərində Allaha sevgi insanlara qarşı xeyirxahlıq və yaxşılığın təmənnəsiz edilməsi, Hz. Əliyə, Əhli-Beytə ünvanlanmış irfani ifadələr əksini tapır. Səyat Nəva ələvilər kimi düşünür, gördüyü hər hansı savab işin insanların bilməsini deyil, Allahın bilməsini yetərli olmasını da təbliğ edir. Məsələn, aşiqin "Sənə" şeirində diqqət yetirək: Qoca adamlara çox hörmət eylə,

*Yoxsula, fağra, inayət eylə.
Qərībā, mehmana xoş xidmət eylə,
Hə eylik əyləssən, bulucaq səni.*

- **Ermənilər həm də "din" baxımından da aşığı "şər" ata bilib, onu "isayi erməni" deyə təqdim ediblər..**

- Bəli bu misralardan həvələnərək:

*Gündoğanda qibləgahi,
Gəbaxanlar çəksin vahı,
Sayat Nova din İsayı
İnkər etməz, ermənidir.
Şair bu bənddəki
Sayat Nova din İsayı
İnkər etməz, ermənidir.*

Aşiqin bu misrasını özünə sərf edən şəkildə deyən ermənilərin xarakteri bizə artıq bəllidir. Əslində bu misralarda aşiq İsayı dinini inkar etməməsinə açıq-aydın şəkildə izah edir. Müəllif həmçinin özünün erməni olmasını deyil, İsayı təriqətinin ermənilərə xas olmasını vurğulayır. Bu bənddə anlaşılmayan, qaralıq bir məqam yoxdur ki, onu başqa cür izah edəsən. Səyat Nəva fikrini açıq-aydın şəkildə bəyan edir. Əslində ermənilər ilk misrada gedən "Gündoğanda qibləgahi" deməklə də özünün qibləsinə işarə ediyinin üstündən sükutla keçirlər.

- **Elə bir erməni alim varmı, Sayat Novanın erməni olmadığını etiraf etsin?**

-Mütəxəssislərimiz qeyd edirlər ki, vaxtilə erməni alimlərdən M.Mkryan, Q.Aboyan, Q.Levonyan və Q.Haqverdyan da şairin ilk dəfə Azərbaycan türkcəsində şeirlər yazdığını bildiriblər. Hətta Q.Haqverdyan yazırdı ki, "Bizim aşiq öz adını türkcə söylədiyi məhəllələrlə şəhərləndirmişdir". Görkəmli Azərbaycan alimi akademik Mirəli Seyidov 1954-cü ildə işıq üzü görmüş "Sayat Nova" kitabında zahirən həmin dövrün "beynəlmilçilik" prinsipindən çıxış etsə də, əslində həm də erməni və gürcü alimlərinin qənaətlərinə istinadən şairin Azərbaycan aşığı olması nəticəsinə gəlmişdir. Eləcə də Qafqazşünas alim Tomas de Vaal Səyat Nəva haqqında maraqlı bir məqama aydınlıq gətirməsinə cəhdin onun aşiqin milliyyətinin erməni olmasına olan şübhəsini əks etdirir. XVIII əsrdə yaşamış erməni aşığı Səyat Nəva üç dildə - gürcü, erməni və həmin dövrdə Qafqazda "linqva franka" yəni ən yayılmış dil olan Azərbaycan dilində yazırdı (Azərbaycan dilində olan bəzi şeirlər hətta erməni əlifbası ilə yazılıb). Ermənişünas alim Çarلز Douset şairin rübaidə işlətdiyi "xalq" sözünün mənasını araşdırması da maraqlı doğurur: "Hansı xalqdan söhbət gedir? Əgər bu, erməni və ya gürcü xalqı haqqında darsa, onda nə üçün şeir Azərbaycan dilində yazılıb?

Görünür, şairin düşüncəsi daha genişdir və o, vahid Qafqaz birliyinə işarə edir, o birliyə ki, ermənilər, gürcülər və azərbaycanlılar İkinci İrakli kimi müdrik hökmdarın mərhəmətli hökumətləri altında əmin-amanlıq şəraitində yaşayırmışlar. Azərbaycan dili isə ən yayılmış dil olduğundan şair fikirlərini ifadə etmək üçün məhz bu dilə üstünlük verirdi."

-**Ümid edirik, ermənilərdən monimsədikləri torpaqlarımızın bir qismini geri qaytardığımız kimi incəsənət nümunələrini də geri qaytarmamızla əmin olmağa çalışacağıq. Maraqlı məlumatlar verdiyiniz üçün sizə dərin təşəkkürümüzü bildiririk!**

Söhbətləşdi:
Əntiqə Rəşid